či ušetřený, vyženěný neb vypůjčený — ten se již daleko snadněji sežene.

Při společné správě obchodní, již by vedl pronajímatel a zvláště kdyby obstarával i nákup surovin a polotovarů pro svoje nájemce, mohl by zapůjčiti i provozovací kapitál, poněvadž má dokonalý přehled o finančním stavu svých nájemníků. U něho pak by nebylo pranic nápadno, kdyby pohledávky svých nájemníků postoupil peněžnímu ústavu, což se živnostníkovi jednotlivci někdy vykládá ve zlé, někdy z toho důvodu, že finanční situace jeho je pro zákazníka neurčitá.

Podniky takovými rozšířily by naše malé i menší banky svoji působnost, a to způsobem i pro obecnost blahodárným. Obzvláště vděčné pole působnosti získaly by po mém náhledu naše záložny, zabývající se poskytováním úvěru hlavně živnostnictvu. Domy takové i s vnitřním zařízením by mohly vybudovati pak naše spořitelny, aby národní kapitál byl uložen produktivně a »byl pohyblivý jako rtuť«. Financování takových podniků hodilo by se však i pro zámožné jednotlivce, čilé obchodníky, neb inženýry vyškolené v organisaci, kteří by v závodech takových mohli zastávati místa vedoucích osobností obchodních neb technických.

Způsobem naznačeným bylo by lze zkoncentrovati i malý průmysl k vůli úsporám, jež se docílí hospodárným hnacím strojem a příslušnou organisací. Hranice pro takové závody byla by dle způsobu výroby mezi 30 a 50 koňskými silami.

Bylo by to zase jen obdobou toho, co provádí svojí koncentrací velký průmysl, aby ušetřil nákladů osobních i věcných.

□ □ □

Adam Smith.

(* 5./VI. 1723, — † 17./VII. 1790.)

Dr. **Alois Rathauský.**

V těchto dnech, v úplné tichosti a nepochopitelné nevšímavosti, uplynula dvě století od chvíle, kdy nejslavnější zakladatel novodobé vědy národohospodářské a dosud největší její olbřím spatřil světlo světa.

Jsme zhusta svědky, že u příležitosti výročí narození nebo úmrtí různých představitelů často i dosti problematické hodnoty a rázu, ať již vědy nebo umění, potomstvo vzpomíná jejich jména, zachraňuje je před zapomenutím a přivádí je v paměť mladšímu pokolení. Štěstí býti vzpomínánu a oslavovánu není však vždy spravedlivé. Často se právě nejzasloužilejším vyhýbá. A z těch ponejvíce těm, kdož zasvětili život a vědecký zápal vědě národohospodářské. Věda tato, nehovíc všedním zálibám širších kruhů, nepřirostla jim dosud k srdci tak, aby jí věnovaly pozornost. Před třemi měsíci bylo dovršeno 40. výročí smrti Marxovy. Ke dni tomu

KNIHOVNA MINISTERSTVA SOC. PÉČE

objevilo se sice několik kusých zpráv, ale jenom v jistém tisku proto, že zde stojí mohutné politické strany, jimž Marx dal program a hesla. Jinak by snad bylo také bývalo vůbec zapomenuto. Výročí narození Smithova přešel svět nyní mlčky... A přece, co Smith světu dal!

Účelem následujících několika řádků jubilejních jest v krátkosti vytknouti některé z dosud přehlížených rysů osoby Smithovy a jeho učení.

Již životní běh Smithův není bez zajímavosti. Narozen v skotském městě Kirkcaldy 5. června 1723 jako jediné dítě, pohrobek po zemřelém celním kontrolorovi, byl pečlivě vychován svojí matkou. Dojímavá jsou svědectví jeho vrstevníků o lásce a úctě, kterou vděčný syn matce až do jejího úmrtí (1784) její něhu štědře splácel. Vynikaje nevšedními schopnostmi duševními vstoupil již ve svém čtrnáctém roce na vysokou školu v Glasgowě, kde tajemnou vnitřní touhou puzen stal se členem klubu, ve kterém byly řešeny hlavně otázky obchodní. Po krátkém studiu theologie v Oxfordě přešel do Edinburku ke studiu filosofie. Odtud byl přímo povolán v roce 1751 za profesora logiky a morální filosofie do Glasgowa. V roce 1759 vydává svoje první stěžejní dílo »Theory of moral sentiments« (Theorie mravních pocitů), které naráz učinilo jeho jméno slavným. Než Smith cítil se povolán k jiným cílům. Složiv svůj úřad učitelský, podnikl studijní cestu s vévodou Buccleughem po Francii a Italii. V Paříži vchází v úzký styk s fysiokraty. Pravidelně navštěvuje jejich úterní debatní večery uzavřel přátelství s vynikajícími vůdci a představiteli fysiokratismu Quesnayem a Turgotem. V roce 1766 vrací se k staré matce a přikračuje k práci, která měla ohromiti svět. Po plných desíti letech úmorného badání vychází v roce 1776 jeho pětidílný spis »Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations« (Vyšetření o povaze a příčinách bohatství národů). Je to dílo, které zahajujíc novou éru moderní vědy národohospodářské učinilo svého autora slavným tak, že dostalo se mu pleonasticky názvu »otce národního hospodářství«. Smithovi dostává se nejvyšších poct a uznání užaslého celého vzdělaného světa. Vlast přiznává mu viditelné známky vděčnosti tím, že ho universita glasgowská volí za svého rektora a vláda povolává jej k významnému úřadu jednoho z ředitelů vrchního celního úřadu v Edinburce, v jehož čele stojí až do své smrti 17. července 1790.

Proslulost a význam Smithův tkví v obou jeho dílech shora uvedených. Převážně však v druhém, které vzhledem ke své obsahové jedinečnosti a slohové populárnosti bylo nazváno klasickou národohospodářskou učebnicí.

Dlouhá léta vlekoucí se spor o původnosti názorů Smithových rozřešen nakonec kladně. Smith podléhal sice původně silně myšlenkovému ovzduší tehdy vládnoucího fysiokratismu, ale dovedl se včas z jeho zajetí vyprostiti. Celkové pojetí jevů hospodářských a konečné myšlenkové závěry díla jsou tak odlišné, že přes jistou

příbuznost a souhlasnost s náhledy Quesnayovými a Turgotovými původnost a osobitá originalita Smithova vítězí.

Za největší zásluhu a objev Smithův možno pokládati ocenění a vyzdvižení významu tvůrčího lidského projevu — práce. On ji, dosud přezíranou, pozvedl na prestol, povýšil ji dokonce nad dosud uznávaný kapitál, vládnoucí posud jedině vedle renty pozemkové. Jako maják na holé výspě vytyčil její podstatu a úkol jak k prospěchu a osvobození jednotlivce tak i státu, odhalil její podíl při vytváření nových statků a obohacování národů. Opovrhl jak merkantilistickou thesí bilanční tak fysiokratickým výnosovým monopolem pozemkovým. Objevil práci v pravém slova smyslu jak v její podstatě celkové tak i její dělbě. Jeho špendlíkový příklad prajednoduché dělby práce, ač duchem času a pokročilostí techniky dnes již dávno překonán, má navždy své vydržené právo v učebnicích národohospodářských. Nelze si ani jiný představiti. Smith dává směrnici k rozumovému hodnocení lidské práce (zákon nákladový byl vlastně jím vytvořen) a k jejímu cenění jako vedoucího činitele tvůrčího, čímž dává potomním směrům socialistickým do vínku dar přímo neocenitelný a významu nedozírného!

Jednostranný názor protiliberalistický zařadil Smitha pro jeho annexitu k fysiokratickému »laissez faire, laissez passer« šmahem mezi tvrdé egoisty. Stalo se tak neprávem. Nauka jeho byla totiž vlastními doktrináři zkreslena. Smith sám jednou polovicí filosof, druhou národohospodář, byl filantrop. Oblíbenosti jeho díla, stále víc a víc po vydání vzrůstající, prospělo především právě vřelé cítění a vystoupení autorovo ve prospěch utlačovaných tříd, v jejichž zájmu ostře potíral různá zastaralá právní a hospodářská zařízení. Jeho novotářství vyvolalo mnoho zlé krve a roztrpčení postižených kruhů proti původci. — Smith uznával sice zištnost soukromou za nejlepší páku v hospodářském dění (ne tedy hrubý egoism, který jeho horkokrevní žáci překreslením prvků učení svého mistra propagovali důsledně vždy a všude) a brojil proti svémocným zákrokům státním. Přes to připouštěl výslovně četné výjimky a zásah moci veřejné v případech zneužívání hrubé moci a násilí se strany silnějších páchaného na jedincích slabších. Smith upozornil sice již také na nepříznivý důsledek stoupajících mezd na zvýšení populace a dal tak podnět k potomnímu železnému zákonu Lassallovu. Ostří jeho však otupil hned tím, že poukázal na stejný osud poklesu důchodu kapitálového oproti bezpracné rentě pozemkové.

Učení Smithovo tíhne k čistému kosmopolitismu. Vše pro volnou soutěž. Zrušení všeho reglementování moci veřejné ve státě, pokud se týče hospodářského života, a uvolnění podvazované podnikavosti bylo zásadním heslem. Rozvázání pout cechovních pak prvním krokem ke skutečnému provádění nového učení. Požadavek volného oběhu a čilé výměny statků přes rozmetané trosky celních závor jest dostatečným dokladem světové orientace a názoru autorova. Filosof-pacifista kácí volné rozpětí tísnící a dusící hradby

rozškatulkovaných národů, snaží se zahladiti odvěké nepřátelství raçové a sbližuje státy jako národohospodář poutem požadavku volného obchodu a světové dělby práce veškerého lidstva. Jak vznešený a tehdejšímu nazírání a cítění neznámý cíl a úkol!

Dílo Smithovo jest dosud úhelným podkladem celé moderní vědy národohospodářské a všech jejích směrů. Jest biblí komentovanou a vykládanou. Duch Smithův vytvořil první souvislou nauku národohospodářskou, jejíž základní kameny jsou spájeny žulovým důmyslem a jednolitou železnou logikou. Celistvý systém individualismu, první soustavnou nauku národohospodářskou v celém obsahu vytvořil genius Smithův, oprostiv se od kusých a neúplných národohospodářských směrů předchozích, zcela samostatně. Malthus, Ricardo, Darwin, J. B. Say, Bastiat atd. jen s větším nebo menším štěstím na této obrovité budově opravovali, přemísťovali nebo doplňovali zdivo zubem času zvětralé. Základní pilíře a celá kostra nauky zůstala však nedotčena ani dobou, ani urputnými útoky stále vzrůstajících šiků vášnivých nepřátel.

Smithův liberalismus odkojil jak francouzský tak i anglický socialism. Socialism německý, najmě Marx, navázal na Smitha do té míry, že vytkl si za počáteční úkol potříti liberalism jeho vlastními poučkami a zbraněmi. Zato dostalo se Marxovi ironického názvu »posledního liberalisty«. K Smithovu kosmopolitismu řadí se jako protějšek Marxův internacionalism. Nebýti Smithova díla, nebylo snad také Marxova »Kapitálu«. Obě tato díla jsou také dosud dvěma hlavními oporami, na nichž spočívá celá stavba moderní nauky národohospodářské. Tvoříce dva protilehlé póly, spojené osou vytvořenou navázáním všech ostatních směrů národohospodářských, soustřeďují kolem sebe nepopíratelně nejsilnější tábory nadšených vyznavačů a přívrženců.

Marx přišel se svým novým učením, rovněž jako Smithovo rozruch budícím, bezmála o sto let později. Kdo a s jakým učením přijde za sto let po Marxovi? . . .*)

□ □ □

ZPRÁVY.

Osnova zákona o sociálním pojištění. Myšlenka povinného všeobecného pojišťování dělnického pochází z Německa. Bismarck, aby odňal půdu hnutí sociálnědemokratickému, provedl v letech 1880 povinné pojištění nemocenské a r. 1890 pojištění starobní a invalidní, z něhož bylo v roce 1920 vyplaceno 980.000 důchodů invalidních, 249.000 starobních, 97.000 vdovských a na 1 mil. sirotčích příspěvků vychovávacích. Německému průkopnictví v oboru sociálního pojišťování bylo také u nás vždy vzdáváno zasloužené uznání. Za příkladem Německa šly, celkem však dosti

*) O Smithově učení viz zevrubněji stať »Adam Smith a jeho dílo« v N. O. 1913 str. 380 a 438. *R.*